دۆلۆز و ڕۆمانی کوردی.....
پێشەو عەبدوڵڵا

ژیل دۆلۆز gilles deleuze، لە پێشەکی کتێبی،(تقديم لساشر مازوخ، البارد والقاسي 1989،) دەنووسێت: هەردوو ڕۆمانووس، ساشەر مازوخ sacher masoch و مارکیس دیساد marquis de sade دوو ڕۆمانووسی گرنگن، بەجۆرێک هەردوو نەخۆشی دەروونی مازۆخیسم و سادیست، هەر بەناوی خۆیانەوە نراوە، لەکاتێکدا ئەمان دوو ڕۆمانووس بوون، نەک دەروونشیکار و پزیشکی دەروونی کلینیکی، بەڵام لە ڕێگەی نیشاندانی پاڵەوانی ڕۆمانەکانییان، توانیویانە ئەو تەرزە نەخۆشییە، بدۆزنەوە، بەمەش دۆلۆز، ئەوە ڕێت دەکاتەوە کە ڕەخنەگر و ڕۆمانووس و دەروونشیکار، کاریان بەسەر یەکترەوە نەبێت، چونکە هەم ڕۆمانووس، هەم دەروونشیکار، هەم ڕەخنەی دەروونی، خەریکی وەسفی کارەکتەرەکانیان و سەمپتۆمە سەرەکییەکان دەدۆزنەوە، بۆیە دۆلۆز بە تەواوکەر و هاوکاری یەکتر وەسفییان دەکات، تا ئەوەی تەواوی کتێبەکەی تەرخان دەکات بۆ شەرح و ناسینەوەی کەسێتی سادیست و مازۆخیست. واتە: خۆی هەردوو کارەکە پێکەوە گرێ دەدات.
ئەوەی جێگەی تێڕامانی منە، ئایا ڕۆمانووسی کورد، ئاگای لە پاڵەوانەکانی خۆی هەیە؟ دەزانێت پاڵەوانەکانی ئەو سەر بە چ تەرزە لە کەسێتی و چ دەردێکی سایکۆلۆژیین؟ ئایا ڕۆمانی کوردی، شێوەبۆتەوە بە نیشاندانی بەشێکی تاریکی کەسێتی مرۆڤی کورد؟ لە ئێستیدا، ناتوانیین بەڵێین، بەڵێ! ئەو تەرزە وەسفەشی کە کراوە، پڕۆسەیەکی ناخودئاگایانەی نووسەرە و ئەم کارە سەرپێییە لە ڕۆمانەکەدا، هەروەک (عەتای نەهایی) کە کارەکتەرەکانی خودان فەلسەفە و شوناسی دیاریکراو نیین، ئاستی ڕۆشنبیری پاڵەوانەکانی دەگاتە ڕۆژنامەی خوێنەکی سادە و بێ شوناس، لەسەرەتادا وادەزانی کەسێتییەکی ڕوون دەبینی، دواتر لەڕێت بزر دەبێ و کەسێتییەکی تەماوییە.
لای (بەختیار عەلیش) پاڵەوانەکانی هەموو فوتۆکراو و خاوەن قسەی گەورە و فەلسەفیین، واتە فرەشوناس نیین و هەموویان بەیەک گەروو، هاوار دەکەن و نازانی لەچیدا جیاوازن ، لای (جەبار جەمال غریب) یش هەمان شت بەدیدەکرێت، کە هەست دەکەیت پاڵەوانێک هەیە هەمیشە لە ژێرەوە خەریکی پلانێکی ترە، بەڵام نازانی ئەو پلانە چییە، بۆیە ناتوانیت ئەم (تەمە پاڵەوان)انە، وەک کەسێتییەکی سەربەخۆ و گوزارشت کەر لە سایکۆلۆژیایی ئینسانی کورد، بناسیتەوە. بەشێکی

زۆری ڕۆمانی کوردی، کێشەی تەم پاڵەوانی هەیە، چونکە ڕۆمانووس، هێشتا خەریکی نەخشەی ڕۆمانەکەیەتی و ئاگایی زیاتر شکاوەتەوە بەسەر زمان و وشە و وەسفی شوێن و …تاد، کەمتر پاڵەوان و شاکەس و کارەکتەری خۆی ناسیوە. زۆربەی پاڵەوانەکانیان، بەرهەمی هەڵەژانی نەستییانەی نووسەرن و ئاگایی تێیدا ونە.
بۆیە بەبڕوای من ڕۆمانی کوردی پێویستی، بەوەیە دادگایی بکرێت و هەموو تەم پاڵەوانەکانی بخرێتە ژێر پرسیار و شڕۆڤەوە.

تێبینی/

١.ئەم پۆستە، لێدان نییە لەهیچ نووسەرێک، بەڵکو بانگەشتێکی مەعریفی ڕووتە.
٢. چاوێکم خشاند، بە وەرگێڕانی کتێبەکەی دۆڵۆز،(ساردی و دڵڕەقی) لەوەرگێڕانی فازیل محمود وەلی، بەڵام بەیارمەتی دەقە عەرەبییەکە توانییم تێگەیشتنی خۆم گەڵاڵە بکەم.
٣.بۆ دەقە عەرەبییەکە، بگەڕێوە بۆ، سایتی nomene. bloge spot.com

---

پاڵەوانسازی لە ڕۆمانی کوردیدا (باڵندەکانی دەم با) ی عەتای نەهایی وەک نموونە... پێشرەو عەبدوڵڵا

دروستکردن و خوڵقاندنی پاڵەوان، کارەکتەر، بەتایبەت (پاڵەوانی سەرەکی -شاکەس) گرنگترین و سەرەکیترین خاڵە لە نووسینی ڕۆماندا، چونکە شاکەس هەر بەپرس نییە لە ئاراستەکردنی ڕووداو و گۆڕینی ڕەوتی گێڕانەوە و یەکلایکردنەوەی ڕووداوە سەرەکییەکان، بەڵکو بەدیوێکی ناڕاستەوخۆ و ژێرەوانکێشدا، دەربڕی ڕوانین و جیهانبینینی نووسەرە، واتە شاکەس، ئەو وێنە ئیدیاڵییە، کە نووسەر بەشێکی زۆری بیر و دیدەکانی، لەوەوە پەخش دەکات. جا نووسەر پێ بزانێ، یاخود نەزانێ، شاکەس دەربڕی ماکی بیرکردنەوەیەتی، چونکە قسەکردنی نووسەر لە ڕێگەی کارەکتەرەکانیەوە، خەون بینینی نووسەرە و

خەونیش هەمیشە ڕایەڵی بە نەست و جیهانی شاراوەوە گرێداوە، کەمتر لەگەڵ واقیع و شتە ئاشکراکان مامەڵە دەکات. لەڕاستیدا باسکردنی کەس و شاکەس و هەموو تەمەکانی پەیوەست بەم باسەوە، قسەی زۆر هەن و کتێبی باشیش هەن، کە هەموومان دەتوانین وەدەستیانبخەین، ئەوەی من دەمەوێت لێی بدوێم، ئەوەیە، ئایا پاڵەوانەکانی نێو ڕۆمانی کوردی، چ جۆرە پاڵەوانێکن؟ ئایا پاڵەوان هەڵگری دید و فەلسەفەیەکی دیارکراوەن؟ ئایا ڕۆمانی کوردی سەرکەوتوو بووە، لە وێناکردنی پاڵەوانێک، کە جیاوازبێ لەو ڕەوتە گشتییەی پێناسەی بە شتەکان هەیە؟ ئەگەر پاڵەوان نمایندەی ئاستی تێگەیشتنی نووسەر بێت، تێگەیشتنی نووسەری ئەمە چ جۆرە تێگەیشتنێکە؟ تێگەیشتنێکی تایبەت و جیاوازە لەو تێگەیشتنە گشتییەی بۆتە ڕۆشنبیری گشتی؟ یان تێگەیشتنێکی قوڵە و خودان فەلسەفەیەکی دیارکراوە بە ژیان و ماناکانی؟ ڕۆمانی باڵندەکانی دەم بای عەتای نەهایی، یەکێکە لەو ڕۆمانانەی لەم دەساڵەی دوایدا دەنگدانەوەیەکی باشی بەدوای خۆیدا هێنا.

ئەگەر ئەمە لەڕوانگەی پاڵەوانسازییەوە، لەم ڕۆمانە بڕوانین و دیقەت لەوە بدەین کە کەسی پاڵەوان چۆن وێناکراوە، کە دواتر دەشبێتە ئەوەی لە خەیاڵدانی عەتادا، ڕۆشنبیر و مانای ڕۆشنبیر هەمان ئەو وێناکردنەیە کە پاڵەوانەکانی لە خوڵقاندوە، کەسێتی..میهرەبان… کە یەکێکە لە شاکەسەکانی ئەم ڕۆمانە، دوای ئەوەی حەزی دەچێتە کچێک، بەناوی ئەفسانە و دواتر تێکەڵەی سیاسەت دەبێت و بەو هۆیەشەوە ناچارە وڵات جێبهێڵێ، پاش زیاتر لە بیست ساڵ دەگەڕێتەوە، هەمان شاری خۆی و دەیەوێت، چیرۆکی یەکێک لە عاشقەکانی شارەکەی خۆی بنووسێتەوە، بە نێوی فەرهاد، کە ئەویش عاشقی کچێکە بەناوی کاڵێ و ئەویش خوێندکارە و بەهۆی کاری سیاسییەوە بە قاچاغ دەژیت، ئەگەر سەیری سیماکانی ڕۆشنبیر بکەین، لە دیدگای عەتاوە، دەبینین وێنەی ڕۆشنبیر لەم خاڵانەی خوارەوە کورت دەبێتەوە:

١.ڕۆشنبیر کەسێکە کتێب دەخوێنێتەوە.

٢.ڕۆشنبیر جارجار مۆسیقاش دەژەنێ وەک کەسایەتی ناسری.

٣.ڕۆشنبیر، خەریکی نیگار کێشانە،

٤.ڕۆشنبیر هەمیشە کاری سیاسی دەکات.

بەکورتی ڕۆشنبیر، یاخود باشترین و کامڵترین کەس، لە جیهانبینی عەتادا، ئەوەیە مرۆڤ عاشق بێت و بخوێنێتەوە و بنووسێت و خەریکی هونەرەکان بێت،،، واتە تێگەیشتنی عەتا بە کەسی جیاواز و ڕۆشنبیر و کامڵ، ئەو وێنانەیە کە باسمانکرد. ئەم جۆرە تێگەیشتنە، تێگەیشتنێکی قوڵ و ورد نین و سەر بەوە نین، کە عەتا توانیبێتی

خاوەن دیدەکی تایبەت بە ژیان، یان سەر بە فەلسەفەیەکی جیاوازبێت، بە ژیان، بۆیە پاڵەوانەکانی، پڕن لە بێ هودەیی و نیگەرانی و شکست...بەجۆرێک میهرەبان، وەک کەسایەتی سەرەکی ڕۆمانەکە، بەهۆی ئەو سیفەتانەی هەیەتی و ڕۆشنبیربووە و لە هەندەرانیش گەڕاوەتەوە، ئەمە وایکردووە کە کەسێکی کۆمەڵایەتی نەبێت و هەمیشە دورە پەرێزبێت، لەهەموو ئەو حیکایەتانەی لەماڵی باوکی و ماڵی مونیرەی خوشیکدا دەگوزەرێن، بەڵام نەشیتوانیوە بگاتە ئاستێک، ئەو سیستەمە کۆمەڵایەتییە، تێپەڕێنێت و سیستەمێکی تر بۆژیان بێنێتە ئاراوە، بۆیە هەمیشە کەسایەتییەکی خەمۆک و دەتوندی هەیە، چونکە بەڕاستی بێ لانەیە، بێ لانەییەکەشی ئەوەیە، لە سیستەمە کۆمەڵایەتییەکە هاتۆتە دەر، بەڵام ماڵی تری نییە، بۆ ژیان.

کەسایەتی فەرهادیش، هەروەک میهرەبان، ئەویش لە گەڵ کۆمەڵگەکەدا ناژیت، واتە هەموو خەون و خەیاڵی، مژۆڵی کتێب و سیاسەت و وێنەکێشانە، بۆیە دواجاریش کاڵێ بەجێیدەهێڵێت و سەری خۆی هەڵدەگرێت، تا کاڵێ خۆی دەسوتێنێ. لەولاوە ناسری تار ژەن، دوای لەدەستدانی ئەفسانەی ژنی، شێت دەبێت، واتە هەموو شاکەسەکان، وێنەی کەسی ڕۆشنبیر و کامڵن لە خەیاڵی عەتادا، بەڵام چون عەتا هێشتا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی، وێنای سیستەمێکی تر بکات، کە هەمان ئەو سیستەمە نەبێت، دواجاریش ناتوانێ و ناشزانێت چی لە ئایندەی پاڵەوانەکانی بکات. ئەم پێودانگەی لێرە باسی دەکەم، دەتوانین بەشێکی زۆری ڕۆمانی کوردی پێ بخوێنینەوە. ڕۆمانی کوردی تەنها توانیویەتی یاخی ببێت و نا بکات، لەو سیستەمەی پێی ڕەوانەبووە، بەڵام ڕۆمانی کوردی خاڵییە لە فکر، خاڵییە لە وێناکردنی شاکەسێک کە خودان پەیامێکی کامڵ و تەواو بێت. شاکەس لە ڕۆمانی کوردیدا، تەنها بەدیوە یاخییەکەیدا جوان و پڕ مانایە، بەڵام کاتێک داوای ژیان و ئاشتی لێبکەیت، دەستەو وەستانەو تەنانەت ناتوانێ ڕکابەری هێزە کۆمەڵایەتییەکش بکات، چونکە یاخیبونەکەی، پڕۆسەی پێبون و تێگەیشتن نییە، بەڵکو حاڵەتێکی سایکۆلۆژی وەڕسییە و هاوارێکە و بەس. بانگێکی جدی نییە بۆ ژیان.

تەنانەت پێگەی ژنی ڕۆشنبیر لای عەتا، ژنێکە کە شیعر دەنوسێت و گوێ ناداتە ئەوەی عاشقە پیاوەکەی، بەتەمەنە و عاشق دەبێت. ئەویش لەبەر ئەوە نا، ئەو پیاوەکە جیاواز و پاڵەوانەکە، ئەتوانێ لەگەڵی بژی، بەڵکو بەتەنها لەبەر ئەوەی دەنووسێت و بەرهەمی هونەری هەیە. خۆ ئەگەر سەیری واقیعەکەش دەکەیت، هەمان یاری و وێنەمان دێتەوە پێش. بەڕاستی ڕۆمانی کوردی جگە لەوەی خاڵییە لە پەیام و دیدگا، بەدیوێکیشدا بۆ گەنجان و تازە لاوان، دڵخۆشکەر نییە و زەرەری

زیاترە لەسود، چونکە لای کچان و ژنان، وێنەی پیاوی ڕاستەقینە، ئەوەیە هونەرمەندبێت و لای پیاوانیش ئەگەر ویستیان جیاوز بن، دەبێت لانی کەم نووسەر و مۆسیقار و هونەرمەندبن. ئەمەش هەمووی وابەستەی ئەو دیدە کۆنسەرڤاتیڤەی عەتایە، بە چەمکی ڕۆشنبیر و کامڵ بوون. ئەگەر ئێمە پێمان وابێت تەنها نووسەران و دکتۆر و پسپۆڕ و هونەرمەندەکان ڕۆشنبیربن، ئەی چۆن داوای ڕۆشنبیربوون لەخەڵکی سادە و کاسب بکەین؟ بۆچی لەمەیان بکەین، کەسی ڕۆشنبیر کەسەکە، هەمیشە ئامادەیی ئەوەی تیایە بگۆڕێت و باشتر ببێت. ئامادەی ئەوەی تیایە بیرکردنەوە کۆنەکانی فڕێبدات و هەمیشە لەخەمی باش بووندا بێت. ڕۆشنبیربوون، هیچ پەیوەندیەکی بە نووسین و بڕوانامەو مۆسیقا و هونەرەوە نییە بە تەنها، ڕۆشنبیربوون، بازنەیەکی فراوانە و هەموو کۆمەڵگەی تێدایە، نەک چینێکی تایبەت. ئەدەب وەك راوچییەکی شارەزا پێش فەلسەفە هەوڵی کەشفکردنی رۆحی سەردەمەکە دەدات و ئاشکرای دەکات و وێنای راستەقینە دەخاتەوە، هەروەك چۆن سێرڤانس پێش هۆسرڵ و هایدگەر گوزراشتی لە رۆحی ئەوروپی کردووە. #

پێشرەو عەبدوڵڵا

بڕوانە:

ميلان كونديرا، فن الرواية، مركز الثقافى العربي، الطبعة اولى، مغريب، 2017، ص 12